

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І ФІНАНСІВ
Кафедра обліку, оподаткування та управління
фінансово-економічною безпекою
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування**

**НАУКОВІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕСТІЙКОЇ ЕКОНОМІКИ**

*З нагоди 100-річчя з часу заснування Дніпровського державного аграрно-
економічного університету*

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

ДНІПРО 2021

Рецензенти:

Жадько Костянтин Степанович – д-р. екон. наук, професор, завідувач кафедри підприємництва та економіки підприємства, Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро.

Вініченко Ігор Іванович – д-р. екон. наук, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Відповідальний редактор:

Приходько І.П. д.держ.упр, професор, завідувач кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною діяльністю ДДАЕУ (+380673933813);

Відповідальний секретар:

Губарик О. М. к.е.н., доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною діяльністю ДДАЕУ (+380675633654);

Члени редакційної колегії:

Павлова Г.Є. д.е.н., професор, декан факультету обліку і фінансів ДДАЕУ;

Халатур С.М. д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ДДАЕУ;

Васільєва Л.М. д.держ.упр., професор, заступник декана з наукової роботи факультету обліку і фінансів ДДАЕУ;

Добровольська О.В. д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ДДАЕУ;

Чернецька О.В. к.е.н., доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною діяльністю ДДАЕУ.

*Рекомендовано вченою радою факультету обліку і фінансів
Дніпровського державного аграрно-економічного університету
(протокол № 3 від 23.11.2021 р.)*

Наукові та прикладні аспекти удосконалення обліково-фінансового забезпечення підприємств в умовах нестійкої економіки (з нагоди 100-річчя з часу заснування Дніпровського державного аграрно-економічного університету) : колективна монографія / за заг. ред. І.П. Приходька, О.М. Губарик – Дніпро: Пороги, 2021. - 303 с.

Колективна монографія виконана в межах діяльності наукової школи «Обліково-фінансова інноваційна система АПК» та державної бюджетної теми «Інноваційний розвитку обліку, оподаткування і контролю у системі забезпечення економічної стійкості підприємств», ДРН № 0121U109731 (01.2021 р.-12.2025 р.).

Видання орієнтоване на науковців, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів аграрного та управлінського профілів, працівників органів державного управління та місцевого самоврядування, підприємців та іншими особами, які цікавляться цією проблематикою.

УДК 657.336.131.631.162

Матеріали колективної монографії подано в авторській редакції.

При повному або частковому відтворенні матеріалів даної монографії посилання на видання обов'язкове.

Представлені у виданні наукові доробки та висловлені думки належать авторам.

© Колектив авторів, 2021

Розділ 1. Проблеми та перспективи розвитку цілісної системи обліку в контексті забезпечення економічної стійкості підприємства	13
1.1. Формування облікової політики щодо обліку виробничих запасів	13
<i>Атамас О. П., к.е.н., доцент</i>	
<i>Яценко Н. А., студентка групи МгОП-1-20</i>	
1.2. Напрями вдосконалення сучасного стану обліку розрахунків з покупцями та замовниками підприємства	23
<i>Вакульчик Д. В., студентка групи МгОП-1-20</i>	
<i>Науковий керівник: к.е.н., доц. Погорєлова Т.П.</i>	
1.3. Проблемні аспекти законодавчого регулювання обліку дебіторської заборгованості та її оцінки для своєчасного прийняття управлінських рішень і забезпечення економічної стійкості підприємства	33
<i>Галух А. О., студентка групи МгОП-1-20</i>	
<i>Науковий керівник: к.е.н., Волчанська Л.В.</i>	
1.4. Облік витрат основної діяльності будівельних підприємств	43
<i>Губарик О. М., к.е.н., доцент</i>	
<i>Геркіял Н. Р., студент групи МгОП-1-20</i>	
1.5. Організація документування як основа побудови цілісної системи обліку розрахунків з дебіторами підприємства	52
<i>Губарик О. М., к.е.н., доцент</i>	
<i>Нор К. О., студентка гр.МгОП-1-20</i>	

- 4.10. Антикризова програма як фактор удосконалення антикризового управління підприємством 267**
Садовий Д. В., магістр групи МГМтУФЕБ-1-20
- 4.11. Теоретичні аспекти фінансової безпеки суб'єкта підприємництва 279**
Чорний В.О. студент МгУФЕБ-1-20
Міньковська А.В., к.е.н., доцент
- 4.12. Формування ефективної системи діагностики кадрової безпеки підприємства 290**
Яковлева Н. В., магістр групи МгМТУФЕБз-1-20

4.11. Теоретичні аспекти фінансової безпеки суб'єкта підприємництва

Розрахунок лише окремих показників ступеня фінансової захищеності знижує достовірність та системність отриманих висновків, оскільки нехтує деякими особливостями функціонування підприємства. Застосування узагальнюючих критеріїв викликає досить велику похибку отриманих значень залежно від використовуваного підходу узагальнення компонентів показника. Тобто можна стверджувати, що розрахунок ступеня фінансової захищеності підприємства в числовому та якісному виразі з одночасним формуванням комплексу дій щодо усунення виявлених загроз наштовхується на певні недоліки у зв'язку з недовершеністю наявних методичних підходів оцінювання. Попри це наразі використовується дуже багато індикаторів економічного становища та результатів господарської діяльності підприємства в якості окремих показників фінансової захищеності, що здатні досить чітко оцінити наявний стан ізольовано за кожною складовою. Тобто виникає необхідність не формування окремого наукового підходу щодо розрахунку фінансової захищеності підприємства, а модернізації алгоритму наявного.

Ключовим способом щодо покращення вказаних наукових підходів є рейтинговий аналіз стану підприємства з огляду на стійкість до дії факторів зовнішніх небезпек. Подібний рейтинговий аналіз стану фінансової захищеності підприємства не визначає необхідності кількісного чи якісного дослідження потенційних загроз макросередовища, а здебільшого сконцентрований на зіставленні параметрів захищеності підприємства та отриманих розрахунків з показниками інших подібних підприємств. Ефективність наведеного способу покращення науково-інформаційних джерел для виконання дослідження ступеня фінансової захищеності підприємства доводиться подальшими положеннями.

Згідно принципів формування системи економічного захисту підприємства перелік потенційних загрозливих факторів буде актуальним за будь-яких умов, проте в окремий проміжок часу матиме свої особливості. Це свідчить про те, що однакові значення результатів функціонування підприємства, що отримані у відмінні часові проміжки з власними особливостями економічного середовища можуть свідчити про неоднакову спроможність протистояти негативним факторам. Наведена думка збігається з уявленням про економічну захищеність, згідно якого кожна обставина або положення набувають чинності ізолювано. Проте методика якісного дослідження рівня захищеності вже відрізняється – зникає необхідність підрахунку цілковитих показників (як окремих, так і узагальнюючих), але виникає важливість в їхньому зіставленні між собою та порівнянні показників з іншими аналогічними організаціями. Тобто аналізувати потрібно показники фінансової захищеності окремого підприємства у порівнянні з аналогічними показниками подібних підприємств.

З вищесказаного слідує, що ключовим положенням ефективної діяльності системи економічного захисту підприємства є положення про комплексний характер, єдність, незалежність, мобільність, попередження, ліквідацію, інтерактивність та економічну доцільність. Науково-інформаційні засоби для виконання дослідження ступеня фінансової захищеності підприємства в якості складової частини системи (а власне одної з ланок обліково-аналітичного забезпечення і нижче по ієрархічності – ланки інформаційного забезпечення функціонування системи, ключового елемента науково-методологічного забезпечення) також потребують відповідності вказаним положенням.

Згідно положення про комплексний характер усі показники фінансової захищеності мають розглядатися в якості одної системи. Це забезпечується використанням узагальнюючих критеріїв ступеня економічного захисту підприємства. Проте, як вже було зазначено, у випадку значної похибки отриманих значень узагальнюючих показників, їхня достовірність у

визначенні наявного стану безпеки ставиться під сумнів. Тобто розглядання переліку показників стану захищеності підприємства як комплексної системи не можна ототожнювати з їх об'єднанням.

Згідно положення про системний характер при визначенні ступеня фінансової захищеності потрібно зважати на те, що будь-яке досліджуване підприємство виступає в ролі фінансово-економічної системи з певними параметрами та особливостями діяльності, що так чи інакше пов'язані з іншими факторами економічного середовища. Ізольоване розглядання певних показників призведе до нехтування їхньою взаємозалежністю. Інтегрування окремих критеріїв у загальний штучний індикатор призведе до повторного врахування їхньої взаємозалежності, а отже призведе до значної похибки отриманих значень. Це, на мою думку, виступає головним джерелом розбіжностей в значеннях узагальнюючих показників у випадку використання різних методів інтегрування. Дійсно, різноманітні способи об'єднання окремих показників свідчать, що внутрішні структурні взаємозв'язки між складовими можуть порушуватися, а отже утворюються розбіжності в числових параметрах. Положення про системний характер також свідчить, що будь-яке досліджуване підприємство є складовою комплексної фінансово-економічної системи, а отже ступінь його фінансової захищеності корелює з рейтинговими показниками підприємства у даній системі.

Положення про системний характер з позиції науково-інформаційного забезпечення оцінювання фінансової захищеності підприємства також формує положення про комплексну сутність, яке наголошує на потребі узагальненого аналізу системи показників стану захищеності. Зі свого боку, сформований перелік показників може поширюватися до рівня великої комплексної системи зважаючи на положення про інтерактивність та рівень інформативності, оскільки більш розгалужена система показників має вищий ступінь інформативності. Це стало причиною виникнення у наявних наукових працях такої кількості різноманітних комплексів показників

визначення стану фінансової захищеності. Причому ніяку зі сформованих сукупностей неможна назвати цілковито хибною, або ж цілковито достовірною. Доречність приєднання до сформованого комплексу показників додаткового критерію зазвичай обґрунтовується особливостями діяльності досліджуваного підприємства, метою аналізу, факторами мікро- та макросередовища. Проте дуже поширена система показників скоріше за все призведе збільшення ймовірної похибки суб'єктивного оцінювання отриманих результатів. Таким чином, при визначенні переліку використовуваних показників стану фінансової захищеності підприємства рекомендується їх ранжування за ступенем значущості та якості. Ранжування за рейтинговою системою також позитивно відбивається на положенні про комплексність структури економічного захисту підприємства.

Максимальне залучення до запровадження положення про інтерактивність та інформативність також допомагатиме формуванню положення про мобільність. Тобто більш поширений перелік показників стану економічної захищеності забезпечить більш комплексне дослідження усіх її факторів, відповідно ми отримаємо більш розгалужену основу мобільності системи фінансової захищеності. З такої позиції рейтингова послідовність критеріїв захищеності досліджуваних підприємств має підлягати коригуванню з огляду не лише на системність визначеної структури, а розглядаючи цю структуру як великий ієрархічний комплексний об'єкт з тісними взаємозв'язками між власними компонентами.

Положення про незалежність, попередження та ліквідацію можливих наслідків, економічну доцільність спричинені здебільшого через фактор мобільності служби фінансового захисту підприємства щодо протидії негативним процесам макро- і мікросередовища. Положення про незалежність виключає притягнення зовнішніх факторів для усунення можливих наслідків дії негативних процесів на підприємство. Також це положення визначає можливість власноручного обрання підприємством засобів та залучених заходів щодо підтримки стану захищеності на

належному рівні. Положення про попередження та усунення потенційних загроз свідчить про направленість служби фінансово-економічного захисту на протидію найнебезпечнішим процесам та факторам зовнішнього середовища. Правило економічної доцільності наголошує на необхідності зіставлення рівня витрачених прямих та непрямих ресурсів на функціонування служби економічного захисту підприємства з кількістю зекономлених коштів внаслідок успішного подолання реалізованих загроз. Тобто наявні науково-методологічні підходи щодо визначення стану фінансової захищеності підприємства повинні оперувати якнайбільшим переліком показників, що потребують комплексного використання (але не у вигляді узагальнюючого критерію) та з огляду на наявні особливості та специфічні процеси досліджуваного підприємства, його рейтингових показників в загальній економічній системі.

Щоб системно сформулювати відповідні висновки щодо стану економічної захищеності підприємства та підвищити рівень достовірності проведеного дослідження та ефективності використання наявних інформаційних джерел рекомендується розробити “картку економічного захисту підприємства”. В структуру картки економічного захисту входить стандартизований перелік інформаційних джерел щодо визначення рейтингової оцінки стану фінансової захищеності підприємства. Картка економічного захисту не визначає та не викриває особливості досліджуваного підприємства, не визначає ступінь захищеності, а формує уявлення про наявну рейтингову оцінку підприємства в конкретний проміжок часу з врахуванням тих особливостей зовнішнього середовища, в якому воно функціонує.

Достовірний аналіз рейтингової оцінки стану фінансової захищеності підприємства можна реалізувати з використанням порохованих значень наступних показників – “підприємство-звичайне” та “підприємство-ідеальне”.

Розрахунок рейтингового стану фінансової захищеності потребує застосування уявлень “середньостатистичний” та “ідеальний” стосовно аналізованої вибірки досліджуваних підприємств з їх подальшим розподілом. В якості “середньостатистичних” підприємств виступають такі суб’єкти господарювання, показники річної звітності та ефективність функціонування яких є досить пересічними для сукупності подібних підприємств. “Підприємство-середньостатистичне” не є дійсним функціонуючим підприємством, а скоріше представляє собою уявне поняття з відповідними показниками діяльності для порівняння. Вихідні дані річної звітності для “підприємства-середньостатистичного” можуть встановлюватися як “згори”, тобто централізовано за середніми результатами подібних підприємств у галузі, так і індивідуально – за допомогою детального аналізу показників діяльності конкретної групи досліджуваних підприємств. Отримані дані показників рівня фінансово-економічної захищеності для “підприємства-середньостатистичного” незалежно від застосованого способу виступатимуть в якості нижньої границі діапазону допустимих значень. Тобто всі значення, що знаходяться нижче встановленої межі свідчатимуть про неналежний стан фінансового захисту підприємства.

У разі розрахунку узагальнюючих індикаторів зазвичай виникає необхідність у формуванні критерію “ідеального підприємства”, що за своїм визначенням має найкращі результати економічної діяльності у галузі та найліпший стан фінансової захищеності. Узагальнене дослідження економічної захищеності та результатів діяльності подібної організації використовується в якості орієнтиру захищеності для групи однорідних підприємств, що функціонують в межах певної галузі. Наведена методика відноситься до поняття ALAPA (утворене першими буквами англійських слів з висловлювання “as low as practically achievable”, що означає “максимальна захищеність, яку тільки можна забезпечити у наявних реаліях” або “цілковитий рівень безпеки” [1].

Проте необхідно відмітити, що з огляду на сутність поняття фінансово-економічної захищеності та наявних на сьогоднішній день способів її забезпечення досягнення стану “цілковитого рівня безпеки” є неможливим. Це не виключає можливості появи дійсного функціонуючого підприємства категорії “підприємство-ідеальне”, показники якого наближені до еталонних. Це скоріше свідчить про релятивність розрахованих показників “підприємства-орієнтира” в якості критеріїв стану захищеності. Можна припустити фактичну наявність цілої низки “підприємств-орієнтирів”, які за певних обставин економічного середовища зможуть демонструвати недосяжний ступінь фінансової захищеності. Алгоритм формування критеріїв “підприємства-звичайного” та “підприємства-ідеального” разом із розробкою “картки економічного захисту підприємства” є схематично зображено на рисунку 1.

Слід відмітити, що формування рейтингової послідовності показників стану фінансової захищеності є особливою значущою задачею, виконання якої, як правило, має власні особливості для кожної вибірки досліджуваних подібних підприємств.

“Підприємство-орієнтир” рекомендується виділяти на основі категорії “підприємства-середньостатистичного” за рахунок підвищення рівня показників економічної діяльності на таку величину, щоб критерії фінансової захищеності набули бажаного рівня. Іншими словами, “підприємство-ідеальне” є “підприємством-середньостатистичним”, критерії фінансової захищеності якого ні за яких обставин не знизяться до небезпечного рівня. Числові показники критеріїв фінансової захищеності “підприємства-ідеального” відносяться до лівої сторони діапазону допустимих значень картки безпеки. Іншими словами, усі значення, що знаходяться на рівні або вище встановленої межі для “підприємства-орієнтира” свідчать про відмінний стан фінансової захищеності підприємства.

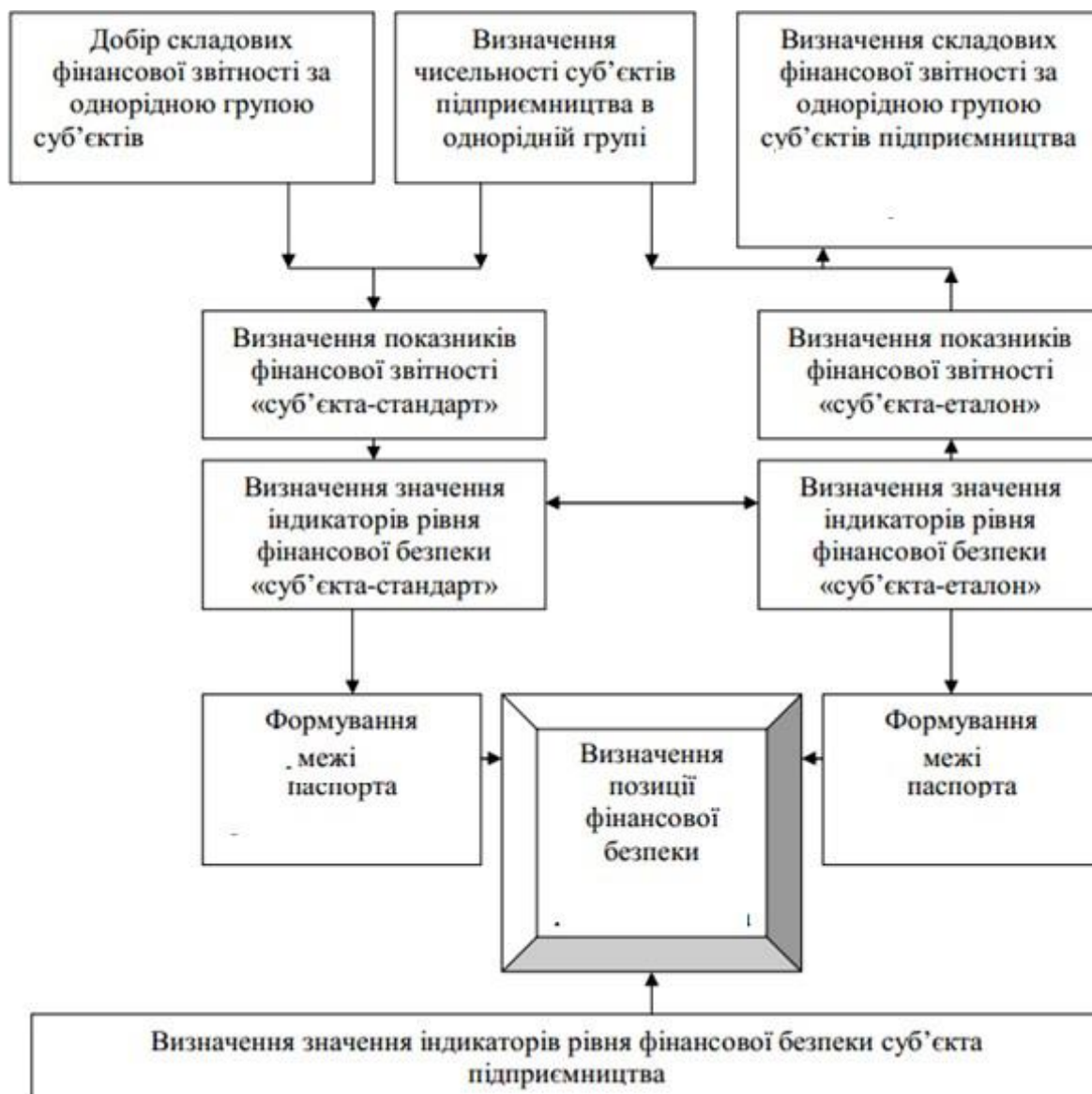

Рис.1. Критерії “підприємства-середньостатистичного” та “підприємства-ідеального” з позиції рівня фінансової захищеності

Будова “картки економічного захисту підприємства” складається з наступних складових:

- визначена орієнтація фінансової захищеності, згідно якої визначаються можливі напрями зниження або підвищення стану економічної захищеності загалом у галузі;

- перелік визначених критеріїв стану фінансової захищеності. Сформований перелік може підлягати модифікаціям, бути безмежно

розгалуженою та мати послідовні взаємозв'язки. У рекомендованій науковцями будові “картки економічного захисту підприємства” перелік критеріїв фінансової захищеності визначений тими показниками, які розглядалися раніше для коректного порівняння отриманих розрахунків;

-діапазон можливих числових значень показників стану фінансової захищеності для категорії “підприємство-середньостатистичне”, “правої граничної норми” картки економічного захисту підприємства;

- діапазон можливих числових значень показників стану фінансової захищеності для категорії “підприємство-ідеальне”, “лівої граничної норми” картки економічного захисту підприємства;

-визначений діапазон теоретично можливих значень показників стану фінансової захищеності, який знаходиться поза “правою граничною нормою” і відповідає незадовільному стану фінансової захищеності, а також який знаходиться вище “лівої граничної норми” та, відповідно, сигналізує про відмінний стан фінансової захищеності досліджуваного підприємства.

В деяких випадках у процесі розрахунку показників стану фінансової захищеності підприємства для категорії “підприємство-середньостатистичне” простежується певний недолік щодо порахованих значень показників фінансового захисту в загальному уявленні, беручи до уваги незадовільні результати економічної діяльності вітчизняних підприємств. Наприклад, для підприємства категорії “підприємство-середньостатистичне” у будівельній галузі, сфері купівлі-продажу нерухомого майна, медичній та соціально-волонтерській сферах розраховані показники прибутковості активів, прибутковості інвестованих грошових та майнових ресурсів, прибутковості товарообігу приймають значення менші від нуля. За такої ситуації з огляду на те, що потенційна неприбутковість підприємства виступає в якості цілковитого критерію незадовільного стану фінансового захисту, “праву граничну норму” розглянутих показників потрібно прирівнювати до нуля.

В процесі розрахунку показників стану фінансової захищеності підприємства для категорії “підприємство-ідеальне” виникає певна

особливість щодо їх підрахування у тій ситуації, коли чіткого усталеного стандартного значення не існує.

Це відноситься до показників стану фінансової захищеності в загальному уявленні і, зокрема, наступних критеріїв: період обороту наявних активів, прибутковість активів, прибутковість інвестованих грошових та майнових ресурсів, прибутковість товарообігу. Існують наукові дослідження, в яких прописані чіткі числові значення вказаних індикаторів [2]. Проте у разі відсутності готових граничних значень або неможливості розрахувати їх для конкретного обраного підприємства методично рекомендується приймати “ліву граничну норму” своєрідно для сукупності умовно подібних підприємств. Основоположним умовно стандартизованим показником фінансової захищеності у таких ситуаціях є прибутковість активів. Виконаємо припущення, що рівень прибутковості активів “підприємства-орієнтира” дорівнюватиме показнику облікової ставки НБУ, що виступає найбільш впливовим фактором цінності грошових коштів в економічній системі в цілому. Тобто орієнтирне значення прибутковості власних активів підприємства повинне дорівнювати 7%.

Орієнтирні числові значення показників прибутковості інвестованих грошових та майнових ресурсів разом з прибутковістю товарообігу розраховуються з огляду на нормативний показник рівня дохідності, що матиме змогу забезпечити ідеальний рівень прибутковості активів підприємства. В тих ситуаціях, коли в межах “правої граничної норми” знаходяться більш високі показники, ніж у межах “лівої граничної норми”, встановлені діапазони граничних значень мають змінюватися місцями.

В наукових працях виокремлюється перелік показників визначення належного рівня предметно-методологічного забезпечення дослідження стану фінансової захищеності підприємства [2]:

- аргументованість обрання переліку штучних критеріїв;
- формування чіткого діапазону допустимих значень обраних штучних критеріїв з виділенням крайніх границь;

- ймовірність виконання розрахунку узагальнюючих критеріїв;
- ймовірність виконання якісного дослідження;
- встановлення часового проміжку розрахунку стану захищеності;
- здатність екстраполювати ступінь фінансової захищеності підприємства на майбутні періоди.

Рекомендовані наукові методики щодо якісного дослідження стану фінансової захищеності підприємства задовольняють чотирьом з шести наведених вище показників.

Підсумки оцінювання вказують на наявність особливих закономірностей щодо коливання стану фінансової захищеності підприємств за їх подібними або частково подібними сукупностями. Виявлені закономірності здатні виникати за рахунок існування єдиної направленості фундаментальних змін в фінансово-економічній системі. Іншими словами, перелік факторів негативного впливу зовнішнього середовища є спорідненим для сукупності подібних досліджуваних підприємств та має пряму залежність від їхнього пропорційного відношення.

Числовий та якісний аналіз стану фінансової захищеності підприємств базується на системі показників, що визначають ступінь захищеності в загальному та обмеженому розумінні. Визначений перелік показників інколи буває достатньо розгалуженим, проте його сутнісна складова змінюється з огляду на визначені цілі аналізу та є індивідуальною.

Беручи до уваги можливе дублювання отриманих значень та достатню насиченість джерел економічними даними для якісного інтегрального дослідження фінансової захищеності рекомендовано застосування стандартизованого переліку характеристик, що стосується визначення рейтингової оцінки досліджуваного підприємства у вигляді картки економічного захисту. Картка економічного захисту являє собою сукупність даних щодо розподілу висновків про стан фінансової захищеності в залежності від отриманих значень конкретних показників. Ступінь захищеності за картою поділяється на три стани. Числові граничні норми

встановлюють значеннями показників, які відносяться до умовно існуючих підприємств категорій “підприємство-середньостатистичне” (є характерними звичайні пересічні результати економічної діяльності з-поміж умовно подібної сукупності підприємств) та “підприємство-ідеальне” (властиві достатні або найліпші оцінки показників фінансової захищеності серед усіх підприємств у складі умовно подібної сукупності). Картка економічного захисту формує рейтингову оцінку захищеності підприємства за певних економічних обставин, визначених на теперішній час. Її застосування має на меті покращити рівень науково-інформаційного забезпечення системи фінансового захисту підприємства.

Література до розділу 4.11:

1. Ramskyi, A., & Solon'ko, A. (2018). Механізм формування фінансової безпеки підприємства. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, (1), 14-20. <https://doi.org/10.32750/2018-0102>

2. Сабецька Т.І. Формування організаційно-економічного механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 24. Частина 1. 2017. С.140-144.

4.12. Формування ефективної системи діагностики кадрової безпеки підприємства

Ефективність управління персоналом відображується показниками, які характеризують з одного боку, ефективність трудової діяльності працівників, а з іншого – ефективність виконання окремих кадрових функцій та процесів. Оскільки трудова діяльність персоналу здійснюється у межах процесів виробництва та послуг і тісно пов'язана з їх кінцевими результатами,